



Õiguskantsler

Teie 04.01.2015 nr

Meie 02.02.2015 nr 6-1/150140/1500498

**Seisukoht vastuolu puudumise kohta
Rahalise, varalise karistuse ja rahatrahvi asendamine vangistuse või arestiga**

Austatud

Pöördusite õiguskantsleri poole 06.01.2015 saabunud avaldusega, milles vaidlustate karistusseadustiku (KarS) §§-e 70-72. Nimelt leiate, et viidatud KarS-i sätted on vastuolus Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni (EIÕK) lisaprotokolli nr 4 artikliga 1. Seetõttu on need Teie hinnangul vastuolus ka Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) §-ga 3.

Tutvunud Teie avalduse ja asjaomaste õigusnormidega, peab õiguskantsler paraku teatama, et olete ekslikult tõlgendanud EIÕK lisaprotokolli nr 4 artiklit 1. Teie vaidlustatud KarS §§-d 70-72 ei ole õiguskantsleri hinnangul viidatud sättega vahetult seotud ning seega Teie väidetavat KarS §§-de 70-72 vastuolu EIÕK lisaprotokolli nr 4 artikliga 1 ning sellega seonduva PS §-ga 3 ei eksisteeri.

Järgnevalt selgitan Teile õiguskantsleri seisukohta lähemalt.

I Vaidlustatud sätted

1. Karistusseadustik

§ 70. Rahalise karistuse asendamine vangistuse, üldkasuliku töö või sõltuvusraviga

(1) Kui süüdlane ei tasu talle mõistetud rahalise karistuse summat, asendab kohus rahalise karistuse vangistusega või süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga käesoleva seadustiku §-s 69 sätestatud korras või käesoleva seadustiku §-s 69² sätestatud narkomaanide sõltuvusraviga.

(2) Rahalise karistuse kolmele päevamäärale vastab üks päev vangistust.

(3) Rahalise karistuse vangistusega asendamise korral on vangistuse alammäär kümme päeva.

§ 71. Varalise karistuse asendamine vangistusega

(1) Kui süüdlane ei tasu talle mõistetud varalise karistuse summat, asendab kohus selle vangistusega. Varalise karistuse viiekümne miinimumpäevamäära suurusele summale vastab üks päev vangistust.

(2) Varalise karistuse vangistusega asendamise korral on vangistuse alammäär kolmkümmend päeva ja ülemmäär viis aastat.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

§ 72. Rahatrahvi asendamine arestiga või üldkasuliku tööga

(1) Kui süüdlane ei tasu talle määratud või mõistetud rahatrahvi, asendab kohus selle tasumata osas arestiga või süüdlase nõusolekul üldkasuliku tööga käesoleva seadustiku §-s 69 sätestatud korras.

(2) Rahatrahvi kümnele trahviühikule vastab üks päev aresti. Kui süüdlasele määratud või mõistetud rahatrahv on kolm kuni üheksa trahviühikut, arvestatakse rahatrahv üldkasuliku tööga asendamisel vastavaks ühele päevale arestile.

(3) Rahatrahvi arestiga asendamise korral on aresti alammäär üks päev.

2. EIÕK lisaprotokoll nr 4

Artikkel 1

Kelleltki ei või võtta vabadust üksnes sel alusel, et ta ei suuda täita oma lepingujärgseid kohustusi.

3. Eesti Vabariigi põhiseadus

§ 3. Riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

Seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused.

II Õiguslik hinnang ja õiguskantsleri seisukoht

Eeltoodust selgub, et KarS §§-d 70-72 reguleerivad olukorda, kus isik paneb toime kuriteo või väärteo, kohus või kohtuväline menetleja mõistab talle karistusena vastavalt rahalise või varalise karistuse või rahatrahvi, kuid isik seda kohustust ei täida.

Tuleb tõdeda, et antud juhul on isik ise oma teoga loonud olukorra, kus tal tuleb õiguskorra rikkumise tagajärjena täita rahaline või varaline kohustus riigi ees. Juhin Teie tähelepanu, et KarS § 56 lg 1 järgi on karistamise alus isiku süü. Karistuse mõistmisel kohtu poolt või kohaldamisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Sama sätte lg 2 ls 1 ütleb, et vangistust võib mõista ainult siis, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega. Niisiis, kui kohus (kuriteo korral) või kohtuväline menetleja (väärteo korral) on otsustanud mõista isikule karistusena vastavalt rahalise karistuse, varalise karistuse või rahatrahvi, on menetleja seega pidanud võimalikuks mõjutada isikut edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest läbi nõ leebema karistuse kohaldamise kui seda on vangistus või arest.

Järgnevalt selgitan rahalise ja varalise karistuse näitel, kuidas jõutakse rahalise või varalise karistuse asendamiseni vangistusega.

Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 409 järgi on jõustunud kohtuotsust ja -määrust kohustatud täitma kõik isikud Eesti Vabariigi territooriumil. Süüdimõistetul on kohustus ja õigus tasuda kohtuotsusega mõistetud rahaline või varaline karistus vabatahtlikult, hiljemalt ühe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest (KrMS § 412 lg 3 ja § 417 lg 2). Süüdimõistetul on vastavalt KrMS §-le 424 võimalik taotleda karistuse tasumise pikendamist ja ajatamist ning kohtul on õigus teatud juhtudel loobuda rahalise karistuse täitmisele pööramisest (KrMS § 418).

Seega juhul, kui kohus on pidanud rahalise või varalise karistuse mõistmist ja selle täitmist vajalikuks (kohus ei ole mõistetud rahalisest karistusest loobunud ega leevendanud rahalise või varalise karistuse täitmise tingimusi), siis on süüdimõistetul vastavalt KrMS §-le 409 kohustus otsus täita. Kui isik kohtuotsust sätestatud tähtajaks ei täida, saadetakse see KrMS § 417 lg 2 järgi kümne päeva jooksul kohtutäiturile.

Niisiis on kohtul toimepandud kuriteo eest karistuse mõistmisel ja selle täideviimisel mitmeid valikuid. Kohtutäituri vahendusel toimub rahalise karistuse sundtäitmine alles pärast vabatahtliku tasumise tähtaja möödumist (ka ajatamise või pikendamise tingimuste eiramist). Kohtutäitur on ka see isik, kes täitemenetluse seadustiku (TMS) §-s 206 sätestatud etappide läbimisel (kohustuse täitmisele uue tähtaja määramine, karistusena mõistetud summa tasumata jätmise tagajärgede selgitamine jne) ning olukorras, kus isik ei ole rahalist- või varalist karistust endiselt täitnud, teavitab sissenõudjat kohtuotsuse täitmise võimatusest.

Sissenõudjaks on antud juhul rahandusministri 28.12.2011 käskkirja nr 222 kohaselt Riigi Tugiteenuste Keskuse Riiginõuete osakond (RTK), mis peab arvestust kohtumenetluse tulemusena tekkinud avalik-õiguslike rahaliste kohustuste üle. TMS § 206 lg 2 ütleb, et kui puuduvad karistuse asendamist välistavad asjaolud, saadab sissenõudja (antud juhul RTK) avalduse rahalise või varalise karistuse asendamiseks vangistusega vastavalt KarS §§-des 70 ja 71 sätestatule kohtuotsuse täitmisele pööranud maakohtule.

Eeltoodust nähtub, et rahalise või varalise karistuse asendamine vangistusega ei toimu automaatselt kuriteo tagajärjel mõistetud kohustuse mittetäitmisel. Isikul on mitmeid võimalusi ka pärast kohtuotsuse täitmiseks ette nähtud kuuajalist perioodi enda rahaline- või varaline karistus täita, taotleda selle ajatamist, pikendamist jne.

Rahatrahvi täitmisele pööramine toimub sarnaselt rahalise või varalise karistuse täitmisele pööramisega ning seda reguleerivad vääртеomenetluse seadustiku § 204 ja TMS §§-d 199-201.

Teie viidatud EIÕK lisaprotokoll nr 4 art 1 järgi ei või kellelki võtta vabadust üksnes sel alusel, et ta ei suuda täita oma lepingujärgseid kohustusi. Ka PS § 20 lg 2 sätestab, et kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

Nimetatud sätted räägivad nendest kohustustest, mis tulenevad lepingujärgsetest, s.t võlaõiguslikest suhetest. Võlasuhe on võlaõigusseaduse (VÕS) § 2 lg 1 järgi õigussuhe, millest tuleneb ühe isiku (kohustatud isik ehk võlgnik) kohustus teha teise isiku (õigustatud isik ehk võlausaldaja) kasuks teatud tegu või jätta see tegemata (täita kohustus) ning võlausaldaja õigus nõuda võlgnikult kohustuse täitmist. Võlasuhte sisuks on seega õigustatud poole (võlausaldaja) nõudeõigus kohustatud poole (võlgniku) vastu soorituse saamiseks. VÕS § 3 ütleb, et võlasuhe võib tekkida: lepingust; kahju õigusvastasest tekitamisest; alusetust rikastumisest; käsundita asjaajamisest; tasu avalikust lubamisest ja muust seadusest tulenevast alusest.

Selgitan taas kord, et rahalise karistuse, varalise karistuse või rahatrahvi määramisel on tegemist riigi vastusega isiku toimepandud kuri- või väärteole. Seega ei ole süüdimõistetu ja riigi vahel võlaõigussuhted, vaid need on avalik-õiguslikus suhtes tekkinud rahalised suhted. Seetõttu ei lange KarS §§-d 70-72 Teie viidatud EIÕK lisaprotokoll nr 4 art 1 ega ka PS § 20 lg 2 kaitsealasse. PS § 20 lg 1 p 1 järgi võib vabaduse võtta süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks. KarS §§-des 70-72 ette nähtud asendusvangistus või –

arest vastavad nimetatud vabaduse võtmise alustele ning seega on PS § 20 lg 1 punktiga 1 kooskõlas.

Eelnevat arvestades tuleb asuda seisukohale, et olete teinud kehtiva õigusliku olukorra kohta väärjäreltusi ning Teie viidetel KarS §§-de 70-72 vastuolule EIÕK lisaprotokoll nr 4 artikliga 1 ning sellega seonduva PS §-ga 3 ei ole alust.

Lugupidamisega

Nele Parrest
õiguskantsleri asetäitja-nõunik
õiguskantsleri volitusel